

UDK:355/359+34:1(575.1).1:316

AKSIOLOGIK YONDASHUVNING MAZMUNLI XUSUSIYATLARI

Abduraxmonov Shavkat Kaxxorovich

Farg'ona davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola chaqiriqqacha harbiy ta'lim kontekstida kasbiy madaniyat konsepsiyasini ko'rib chiqish va tahlil qilishdir. U kasbiy madaniyatning mohiyati va asosiy jihatlarini, uning bo'lajak harbiy mutaxassislarni tayyorlash uchun ahamiyatini ko'rib chiqadi. Maqolada fuqarolik va harbiy fan va amaliyot sohasidagi mutaxassislar tomonidan taqdim etilgan ushbu konsepsiyaning turli nuqtai nazarlari yoritilgan. Kasbiy madaniyat tushunchalarini chaqiriqqacha harbiy ta'lim jarayoniga kiritish jihatlari va ularning bo'lajak harbiy mutaxassislarning sifatlarini shakllantirishga ta'siri tahlil qilinadi. Bunday tadqiqotlar natijasida yoshlarni Qurolli Kuchlar saflarida xizmatga tayyorlash jarayonida kasbiy madaniyatning ahamiyati to'g'risida xulosalar chiqarish rejalashtirilgan.

Kalit so'zlar: kasbiy madaniyat, chaqiriqqacha harbiy ta'lim, ma'naviyat, harbiy xizmat, konsepsiya, harbiy mutaxassis.

СОДЕРЖАТЕЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА АКСИОЛОГИЧЕСКОГО ПОДХОДА

Аннотация: Данная статья представляет собой обзор и анализ концепции профессиональной культуры в контексте допризывного военного обучения. Она рассматривает сущность и основные аспекты профессиональной культуры, ее значение для подготовки будущих военнослужащих. В работе освещаются различные точки зрения на данное понятие, представленные специалистами в области гражданской и военной науки и практики. Анализируются аспекты внедрения концепций профессиональной культуры в процесс допризывного военного обучения и их влияние на формирование качеств будущих военнослужащих. В результате такого исследования планируется сделать выводы о значимости профессиональной культуры в процессе подготовки молодежи к службе в рядах Вооруженных сил.

Ключевые слова: профессиональная культура, допризывное военное обучение, духовность, военная служба, концепция, военный специалист.

MEANINGFUL FEATURES OF THE AXIOLOGICAL APPROACH

Annotation: This article provides an overview and analysis of the concept of professional culture in the context of pre-conscription military training. She examines the essence and main aspects of professional culture, its importance for the training of future military personnel. The paper highlights various points of view on this concept, presented by experts in the field of civil and military science and practice. The aspects of the introduction of professional culture concepts into the process of pre-conscription military training and

their impact on the formation of the qualities of future military personnel are analyzed. As a result of such a study, it is planned to draw conclusions about the importance of professional culture in the process of preparing young people for service in the Armed Forces.

Keywords: *professional culture, pre-conscription military training, spirituality, military service, concept, military specialist.*

Ta'limda aksiologik yondashuvning paydo bo'lishi XIX asr oxirida sodir bo'ldi. K.D. Ushinskiyning ilmiy qarashlari tufayli pedagogikada inson tabiiy, ijtimoiy-madaniy, moddiy, jismoniy va ma'naviy jihatlar kontekstida o'rganilgan hodisa sifatida qaraldi. Ta'lim insonning shaxsiy qadriyatining asosiy elementi bo'lib, uning ongini shakllantiradi va yaxshilikka yo'naltiradi, deb K.D. Ushinskiy ta'kidlagan. Shaxsiy tarbiyadan tashqari, K.D. Ushinskiy ham umuminsoniy qadriyatlar bilan bog'liq xalq tarbiyasini ko'rib chiqqan.

XIX asr oxirida pedagogika sohasida "inson" va "tabiat" tushunchalarini o'zaro ko'rib chiqish ta'kidlangan. Biroq, XX asrning boshlanishi bilan pedagogik nazariyada "qadriyatlar" tushunchalari kontekstida yangi jihatga ega bo'lib, inson mohiyatini o'rganishda diqqat markazida o'zgarish yuz berdi. Ushbu davr pedagogik qadriyatlarning turli xil talqinlari paydo bo'lishi bilan ajralib turadi. M.M. Rubinshteyn, S.I. Gessen va P.F. Kapterevning asarlari diqqatga sazovordir, unga ko'ra inson oliy ma'naviy qadriyatlar manbai bo'lib, ta'lim individual, ijtimoiy va ijodiy rivojlanish uchun imkoniyatlar ochadi. A.P. Nechayev, P.P. Blonskiy, I.A. Sikorskiy kabi boshqa olimlar ta'limni insonning psixologik rivojlanishi uchun vosita sifatida ko'rishni afzal ko'rishdi. S.A. Levitin va S.T. Shatskiylarning asarlari pedagogikani insonda mehnat ko'nikmalarini shakllantirish vositasi sifatida talqin qilishdi.

XX asr oxirida aksiologik yondashuv yangi ahamiyat kasb etadi, chunki pedagogika sohasida gumanistik oqimlarning ta'siri tobora sezilarli bo'lib bormoqda. Ushbu yo'nalishlar yangi qadriyat tizimlarini shakllantiradi va bolaning ta'lim tizimidagi rolini qayta ko'rib chiqadi.

Shunday qilib, gumanistik tamoyillarga yo'naltirilgan zamonaviy ta'lim tizimi shaxsni asosiy qadriyat sifatida ajratib turadi. Ta'limda gumanistik tamoyillarni amalga oshirishni aksiologik yondashuvsiz tasavvur qilib bo'lmaydi, bu chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik bo'lajak harbiy rahbarni kasbiy tayyorgarligi jarayonini qadriyatlar tizimini shakllantirish vositasi sifatida ko'rib chiqishga imkon beradi.

Ushbu tizimda ehtiyotkorlik va rivojlanishni talab qiladigan qadriyatlar sifatida qaraladigan shaxsning ahamiyatiga e'tibor qaratiladi. Kasbiy tayyorgarlikka aksiologik yondashuv chaqiruvga qadar boshlang'ich tayyorgarlik bo'lajak harbiy rahbarni shaxs sifatida shakllantirishga yordam beradi, uning maqsadi kursantning individual xususiyatlarini rivojlantirish imkoniyatlarini izlashdir.

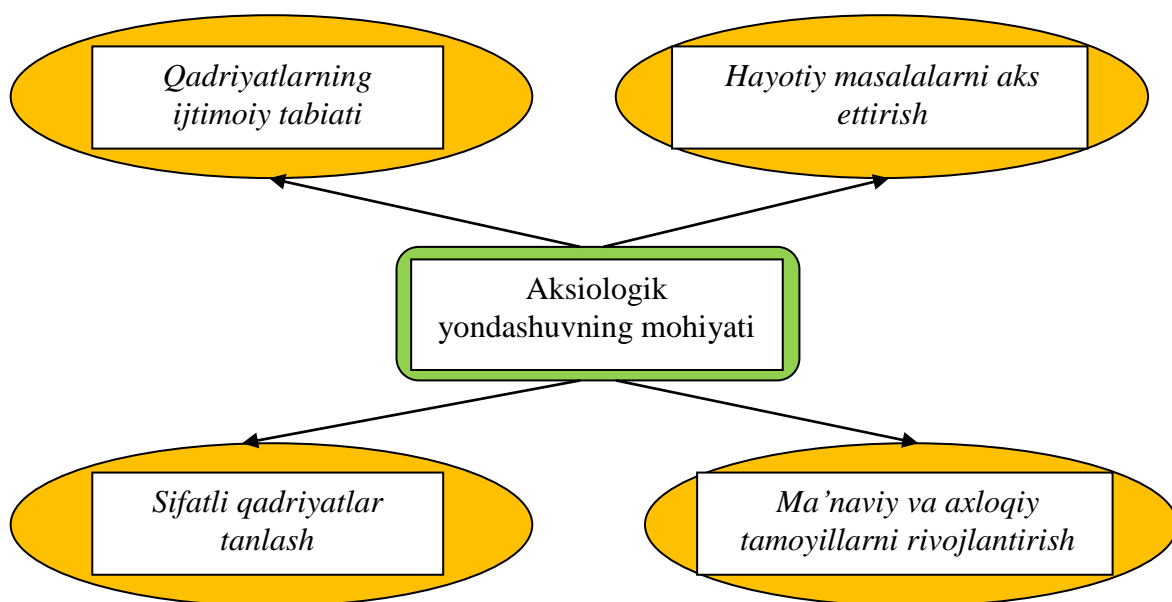
Aksiologiya – bu qadriyatlarni, ularning tabiatini, inson hayotidagi rolini va shaxsiyat va jamiyatga ta'sirini o'rganadigan falsafiy fan (ἀξία (aksia) "qadriyat" + λόγος (logos) "so'z, ta'limot"). U qadriyatlarni aniqlash, ularni tasniflash va qadriyat tizimlarini tahlil qilish bilan shug'ullanadi.

Hozirgi vaqtda harbiy ta'lim darajasi va samaradorligini oshirish maqsadida aksiologik yondashuvni joriy etish kabi muhim vazifa mavjud. Ta'limdagi aksiologik yondashuv – bu pedagogika fanida qadriyatlarga yo'naltirilgan etakchi uslubiy yondashuv bo'lib, noyob ta'lim muhitini yaratadi, o'quvchilarning qadriyat ongini rivojlantirishga e'tibor qaratadi. Bu shuni anglatadiki, ta'lim bilimlarni uzatish bilan cheklanib qolmay, balki qadriyat yo'nalishlari, axloqiy tamoyillar va xulq-atvor madaniyatini shakllantirishga qaratilgan. Bu o'qituvchilar va talabalarning yanada samarali o'zaro ta'sirini, shuningdek, noyob ta'lim dasturlarini yaratishga yordam beradi.

Aksiologik yondashuv fuqarolik o'ziga xosligini shakllantirishga va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishga yordam beradi. Ta'lim jarayoniga kiritilgan qadriyatlar jamoat javobgarligi va bag'rikenglikni rivojlantirishga yordam beradi. Bunga tegishli metodologiyalardan foydalanish, axloqiy dilemmalarni muhokama qilish, shuningdek talabalarni o'zlarining qadriyat munosabatlarini aks ettiruvchi loyihalarga jalb qilish kiradi.

Aksiologik yondashuv nafaqat aniq bilimlarni o'rgatish, balki tahlil qilish, tanqidiy fikrlash va qadriyat baholari asosida asosli qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantirish vazifasini qo'yadi. Shuningdek, u nafaqat olingan bilimlarni qo'llashga, balki zamonaviy jamiyatda muhim omil bo'lgan qadriyat sohasida harakat qilishga qodir bo'lgan uyg'un shaxsni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Rivojlanishning ushbu yo'nalishi zamonaviy raqobat muhiti muammolarini muvaffaqiyatli engishga qodir bo'lgan chaqiriqqacha harbiy ta'lim sohasida yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash tizimini takomillashtirishga qaratilgan. Chaqiriqqacha harbiy ta'lim – bu nafaqat mamlakat mudofaasiga tayyorgarlik, balki fuqarolik o'ziga xosligi, mas'uliyati va ijtimoiy qadriyatlarini shakllantirishning kuchli vositasidir. Chaqiriqqacha harbiy ta'limdagi aksiologik yondashuv kursantlarning kasbiy madaniyatini shakllantirishga ta'sir qiluvchi qadriyatlar va qadriyat yo'nalishlariga e'tibor qaratadigan maxsus uslubiy pozitsiyadir.

1-rasm. Aksiologik yondashuvning mohiyati

Aksiologik yondashuvning mohiyati quyidagicha (1-rasm):

Qadriyatlarning ijtimoiy tabiati. Qadriyatlarning ijtimoiy tabiati ta'limdagi aksiologik yondashuvning asosiy jihati hisoblanadi. Ushbu yondashuv qadriyatlar alohida individual

munosabat emas, balki ijtimoiy muhit ta'siri ostida shakllanadi degan tushunchadan kelib chiqadi. Jamiyat, madaniyat va ijtimoiy guruhlar bilan o'zaro munosabatlar qadriyatlarini shakllantirish, o'zgartirish va idrok etishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim kontekstidagi aksiologik yondashuv qadriyatlar nafaqat shaxsiy imtiyozlar va e'tiqodlarni aks ettiradi, balki jamoa bilan o'zaro munosabatlarning natijasidir. Jamiyatda o'qitish qadriyat munosabatlarini uzatish va shakllantirishning o'ziga xos mexanizmiga aylanadi, keyinchalik bu talabalar hayotining turli jihatlariga, shu jumladan kasbiy madaniyatga ta'sir qiladi. Ta'lim jarayoniga kiritilgan ijtimoiy qadriyatlar talabalarning kasbiy madaniyati quriladigan o'ziga xos poydevorga aylanadi. Ushbu qadriyatlar adolat, mas'uliyat, xilm-xillikni hurmat qilish va do'stona munosabatlarni o'z ichiga olishi mumkin. Ular aloqa, hamkorlik va axloqiy xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantiradigan ijtimoiy kontekstni yaratadilar. Aksiologik yondashuv doirasida kasbiy madaniyatni shakllantirish jarayoni ijtimoiy qadriyatlarga e'tiborni, talabalarni jamoatchilik muhokamalariga, ularning qadriyat munosabatlarini aks ettiruvchi tadqiqotlar va loyihalarga faol kiritishni o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuv nafaqat kasbiy bilimlarni chuqur o'zlashtirishga, balki fuqarolik faolligi va ijtimoiy javobgarlikni shakllantirishga ham yordam beradi. Shunday qilib, ta'limdagi aksiologik yondashuv qadriyatlarining ijtimoiy mohiyatini ta'kidlaydi, talabalarning shaxsiyati va kasbiy madaniyatini shakllantirish sharoitida ularning ahamiyatini oshiradi. Qadriyatlarga asoslangan ta'lim nafaqat intellektual rivojlanishga yordam beradi, balki talabalarni jamiyatda yanada ongli va axloqiy rolgga tayyorlaydi.

Hayotiy masalalarni aks ettirish. Aksiologik yondashuv doirasida hayotiy masalalarni aks ettirish hayotning mazmuni, qadriyatlari va ularni kursantlarning xulq-atvori va tanloviga ta'siri bilan bog'liq masalalarni tushunish va tahlil qilishning chuqur jarayonidir. Ushbu jihat shaxsiy qadriyat tizimlarini shakllantirishga ongli yondashuv va ularning hayot yo'llari va qarorlariga ta'siri muhimligini ta'kidlaydi. Hayotiy masalalarni aks ettirish o'z-o'zini bilishni va o'z qadriyat e'tiqodlarini chuqur tushunishni rag'batlantirishga qaratilgan. Kursantlar o'zlari uchun qaysi qadriyatlar eng muhim ekanligi, ijtimoiy va madaniy omillar ta'sirida o'zlarining qadriyat yo'nalishlarini qanday shakllantirishlari haqida mazmunli fikr yuritishga taklif qilinadi. Aks ettirish, shuningdek, kursantlarga o'z e'tiqodlarini tuzish va bu qadriyatlar turli vaziyatlarda qaror qabul qilish uchun qanday asos bo'lishi mumkinligini aniqlash imkonini beruvchi qadriyat yo'nalishlari tizimini yaratishga yordam beradi. Bu nafaqat o'zingizni yaxshiroq tushunishga yordam beradi, balki hayot va kasbiy faoliyatga ongli yondashuvni rivojlantirish uchun zamin yaratadi. Ularning xatti-harakatlari va tanlovlarini ijobiy-ijodiy qadriyatlar nuqtai nazaridan baholash aks ettirish jarayonining asosiy elementiga aylanadi. Kursantlar o'zlarining qadriyat ustuvorliklaridan xabardor bo'lib, o'z harakatlarini tanqidiy baholashga, shuningdek, belgilangan qadriyatlarga muvofiq yanada mazmunli va mas'uliyatli qarorlar qabul qilishga qodir. Shuning uchun aksiologik yondashuv doirasidagi aks ettirish kursantlarning shaxsiy rivojlanishini boyitadi, ularni o'zlarining kasbiy va hayotiy sohalarida ko'proq ongli va maqsadga muvofiq shaxslarga aylantiradi.

Sifatli qadriyatlar tanlash. Aksiologik yondashuv doirasida qadriyatlarini sifatli tanlash kursantlarning shaxsiyati va kasbiy o'ziga xosligini shakllantirishning muhim jihatini anglatadi. Ushbu yondashuv nafaqat qadriyatlarini ongli ravishda tanlash zarurligini

ta'kidlaydi, balki shaxsning uzoq muddatli rivojlanishiga ta'sir qiluvchi ularning sifat tomoniga ham e'tibor beradi. Aksiologik yondashuvga ko'ra, kursantlar ta'lim jarayonida turli xil qadriyat variantlariga duch kelishadi. Bunga turli xil ijtimoiy-madaniy, axloqiy va kasbiy qadriyatlar, ham ta'lim muhiti, ham jamiyatning o'zi tomonidan taqdim etilgan. Har bir o'zaro ta'sir, har bir qaror va kursantning har bir tanlovi ularning qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishga ta'sir qiladi. Qadriyatlarni ongli ravishda tanlash kursantlarning taklif etilayotgan qadriyat alternativalarini aks ettirish, o'z-o'zini bilish va tahlil qilish jarayonida faol ishtirok etishini anglatadi. Sifatli qiymat tanlovi shaxsiy va kasbiy o'sish uchun haqiqatan ham muhim va ahamiyatli bo'lgan va vaqtinchalik va yuzaki bo'lishi mumkin bo'lgan narsalarni farqlash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Kursantlarning qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishga qadriyat tanlashning ta'siri sezilarli bo'lishi mumkin. Keyingi kasbiy faoliyat, hamkasblar bilan o'zaro munosabatlar, axloqiy qarorlar qabul qilish — ularning barchasi o'qish davrida qo'yilgan qadriyatlar asoslari bilan belgilanadi. Qadriyatlarni sifatli tanlash barqaror va axloqiy professional madaniyatni shakllantirish uchun asos bo'ladi. Shunday qilib, aksiologik yondashuv kursantlarni nafaqat qadriyatlarni tanlashga, balki buni ongli va samarali bajarishga undaydi. Bu jarayon nafaqat ularning shaxsiyatini shakllantiradi, balki ish muhitida axloqiy va qadriyat xatti-harakatlarini o'z ichiga olgan muvaffaqiyatli kasbiy faoliyat uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Ma'naviy va axloqiy tamoyillarni rivojlantirish. Aksiologik yondashuv kontekstida ma'naviy va axloqiy tamoyillarning rivojlanishi kursantlarda chuqur qadriyat asoslarini shakllantirishga qaratilgan maqsadli jarayondir. Aksiologiya, bu holda, sharaf, burch, xizmatning ahamiyatini anglash kabi qadriyatlarga e'tibor qaratadi, bu esa kasbiy madaniyatni shakllantirishda muhim rol o'ynab, ichki motivatsiya va o'zini o'zi tashkil etishni rivojlantirishga yordam beradi. Ma'naviy va axloqiy jihatlar bilan bog'liq qadriyatlar ichki motivatsiya uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan, sharaf tushunchasi kursantlarni hayotining barcha sohalarida, shu jumladan kasbiy faoliyatida yuqori axloqiy me'yorlar, mas'uliyat va halollikni namoyon etishga undashi mumkin. Burch, qadriyat sifatida, ularning sa'y-harakatlarini o'z vazifalarini bajarishga va jamiyatga xizmat qilishga yo'naltiradi, ularning harakatlari uchun mas'uliyat hissini shakllantiradi. Xizmatning ahamiyatini anglash, shuningdek, ma'naviy va axloqiy tamoyillarni rivojlantirishning muhim jihati hisoblanadi. Ushbu qadriyat jamiyatga xizmat qilish muhimligini va atrofdagilarga ijobiy ta'sir ko'rsatishga intilishni ta'kidlaydi. Ushbu qadriyatga ega bo'lgan kursantlar jamiyat bilan faol aloqada bo'lib, boshqalarga g'amxo'rlik va yordam berishga tayyor. Aksiologik yondashuv orqali ichki motivatsiya va o'zini o'zi tashkil etishning rivojlanishi nafaqat kursantlarning shaxsiy o'sishiga yordam beradi, balki kasbiy mahorat va sifatlarni ham shakllantiradi. Sharaf, burch va xizmat qadriyatlarini anglagan talabalar odatda yuqori darajadagi o'z-o'zini tarbiyalash, o'qitish uchun javobgarlik va kasbiy faoliyatda samaradorlikni namoyon etadilar. Ma'naviy va axloqiy tamoyillarni rivojlantirishga qaratilgan ta'limdagi aksiologik yondashuv kursantlarda nafaqat o'quv jarayonida, balki uzoq muddatli kasbiy amaliyotda ham ularga xizmat qiladigan, axloqiy, ongli va mas'uliyatli kasbiy madaniyatni shakllantirishga hissa qo'shadigan qadriyat bazasini shakllantirish uchun asos yaratadi.

Aksiologik yondashuvning mohiyati quyidagilardan iborat:

Vatanparvarlik tuyg'ulari va fuqarolik o'ziga xosligini shakllantirish. Vatanparvarlik tuyg'ulari va fuqarolik o'ziga xosligini shakllantirish ta'limda aksiologik yondashuvning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Ushbu uslubiy yondashuv vatanparvarlik ongi va Vatan oldidagi mas'uliyat hissini mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, kursantlarda fuqarolik o'ziga xosligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Vatanparvarlik masalasiga qo'llaniladigan aksiologik yondashuv davlatchilik va milliy o'ziga xoslik bilan bog'liq qadriyatlarning muhimligini ta'kidlaydi. Vatanparvarlik tuyg'ularini shakllantirish jarayoni mamlakatning madaniy, tarixiy va ijtimoiy qadriyatlarini mazmunli idrok etish va hurmat qilishdan boshlanadi.

Vatanparvarlikka aksiologik yondashuvning asosiy elementlaridan biri bu milliy o'zlikni anglash darajasini oshirishdir. Kursantlar ma'lum bir madaniyat va millatga aloqadorligini anglab, jamiyatdagi o'rni va u bilan bog'liq vazifalar to'g'risida chuqurroq tushunchaga ega bo'ladilar. Ushbu jarayon o'z mamlakatiga nisbatan barqaror va ijobiy his-tuyg'ularni shakllantirishga yordam beradi.

Davlatga xos bo'lgan qadriyatlarni tushunish va tan olish kursantlarni jamiyatda faol ishtirok etishga, uning manfaatlarini himoya qilishga va milliy qadriyatlarni qo'llab-quvvatlashga undaydi. Bu, shuningdek, o'z mamlakatining kelajagi uchun shaxsiy mas'uliyat hissini shakllantirishga yordam beradi. Talabalar o'zlarining qadriyatlarini tahlil qilish va aks ettirish orqali ijtimoiy hayotning faol ishtirokchilariga aylanadilar, o'z mamlakatlarining tarixiy ildizlari bilan aloqani kuchaytiradilar va chuqur vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantiradilar.

Shunday qilib, vatanparvarlik tuyg'ulari va fuqarolik o'ziga xosligini shakllantirishdagi aksiologik yondashuv nafaqat Vatan bilan bog'liq muhim qadriyatlarga e'tibor qaratadi, balki kursantlarni o'z davlatlari bilan chuqur tushunish va mustahkam hissiy bog'lashni rivojlantirishga yordam beradi.

Etakchilik va intizomni rivojlantirish. Aksiologik yondashuvdan foydalangan holda etakchilik sifatleri va intizomini rivojlantirish kursantlarda nafaqat kasbiy ko'nikmalarni, balki muvaffaqiyatli etakchilik va intizomli xatti-harakatlarga hissa qo'shadigan qadriyat yo'nalishlarini shakllantirishga qaratilgan murakkab jarayondir. Aksiologik yondashuv etakchilik sifatlarini rivojlantirish uchun asos bo'lgan qadriyatlarga e'tibor qaratadi.

Mas'uliyat, adolat va intizom qadriyatlariga yo'naltirilgan kursantlar nafaqat boshqaruv ko'nikmalarini, balki samarali etakchilik uchun zarur bo'lgan axloqiy tamoyillarni ham egallaydilar. Etakchilikka aksiologik yondashuv doirasida mas'uliyat qadriyati kursantlarni o'z qarorlari va harakatlari, shuningdek, bo'ysunuvchilarining farovonligi uchun javobgarlikni o'z zimmlariga olishga undaydi. Bu jamoada o'z rolini biladigan va etakchilik funksiyasini bajarishga tayyor bo'lgan rahbarlarni shakllantirish uchun zamin yaratadi. Aksiologik yondashuv nuqtai nazaridan adolatning qadriyati bo'ysunuvchilarga nisbatan halol va xolis munosabatni, shuningdek adolatli qarorlar qabul qilish qobiliyatini anglatadi. Kursantlar ushbu qadriyatlarga ega bo'lib, etakchilik sifatlarini, shu jumladan boshqalarning ehtiyojlariga sezgirlikni va nizolarni adolatli hal qilish qobiliyatini shakllantiradi.

Intizomga rioya qilish harbiy ta'lim sharoitida aksiologik yondashuvning asosiy jihati hisoblanadi. Kursantlar intizomning ahamiyatini o'zlashtirib, o'z-o'zini boshqarish va

tashkil etishning zarur ko'nikmalarini rivojlantiradilar, bu esa vazifalarni samarali bajarishga va bo'ysunuvchilarni boshqarishga yordam beradi.

Etakchilik sifatleri va intizomini rivojlantirishda aksiologik yondashuv kursantlarga nafaqat samarali boshqarish vositalarini taqdim etadi, balki ularda doimiy va muvaffaqiyatli etakchilikning asosini tashkil etadigan qadriyat yo'nalishlarini shakllantiradi. Ushbu yondashuv shaxsiy va kasbiy o'sishni birlashtirishga imkon beradi, harbiy va fuqarolik sohalarida mas'uliyatli harakatlarga tayyor rahbarlarni shakllantirishga yordam beradi.

Fuqarolik ishiga yoki harbiy xizmatga tayyorgarlik. Aksiologik yondashuvdan foydalangan holda fuqarolik ishi yoki harbiy xizmatga tayyorgarlik nafaqat texnik ko'nikmalarni topshirishni, balki fuqarolik jamiyati yoki harbiy muhitda muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo'lgan qadriyat asoslarini shakllantirishga e'tiborni ham anglatadi. Ushbu yondashuv vatanparvarlik, axloqiy va kasbiy qadriyatlarga yo'naltirilgan yoshlarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi. Aksiologik yondashuv vatanparvarlik qadriyatlariga chuqur ta'sir qilishdan boshlanadi. Ta'lim o'z mamlakatiga, uning tarixi, urf-odatleri va madaniyatiga chuqur hurmatni shakllantirishga qaratilgan. Bu yoshlarni jamiyatda faol ishtirok etishga, ularning farovonligi uchun javobgar bo'lishga va faol fuqaro bo'lishga undash orqali vatanparvarlik ongiga zamin yaratadi.

Axloqiy qadriyatlar aksiologik yondashuvda ham asosiy rol o'ynaydi. Ta'lim halollik, mas'uliyat va boshqalarga hurmatni shakllantirishga qaratilgan. Ushbu qadriyatlar fuqarolik jamiyati yoki harbiy jamoada ishonchli munosabatlarni o'rnatish, shaxsiy va ijtimoiy integratsiyani rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Kasbiy qadriyatlar muvaffaqiyatli fuqarolik ishi yoki harbiy xizmat uchun zarur bo'lgan ko'nikma va malakalarni rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Bunga texnik tayyorgarlik, etakchilik, jamoaviy ish va kasbiy axloqni rivojlantirish bo'yicha treninglar kiradi. Aksiologik yondashuv ushbu kasbiy ko'nikmalarni qadriyat yo'nalishlari bilan singdirib, ularni real hayotda yanada samarali qo'llashga yordam beradi.

Vatanparvarlik, axloqiy va kasbiy qadriyatlarni rivojlantirishga asoslangan fuqarolik jamiyatida faol ishtirok etish ta'limdagi aksiologik yondashuv natijasidir. Bunday tayyorgarlikdan o'tgan yoshlar nafaqat texnik bilimlarga, balki qadriyat bazasiga ham ega, bu ularni zamonaviy jamiyatda faol ishtirok etishga va armiyada muvaffaqiyatli xizmat qilishga tayyor qiladi.

Shaxsni rivojlantirish va qadriyat yo'nalishlarini shakllantirish. Shaxsni rivojlantirish va aksiologik yondashuv doirasida qadriyat yo'nalishlarini shakllantirish – bu yuqori darajadagi axloqiy ongga ega shaxsni yaratishga va o'z qadr-qimmatini mustahkamlashga qaratilgan maqsadli jarayon. Aksiologiya, uslubiy yondashuv sifatida, shaxsni shakllantirishda asosiy rol o'ynaydigan qadriyatlarga e'tibor qaratadi.

Shaxsni rivojlantirishga aksiologik yondashuvning asosiy maqsadi nafaqat ma'lumot va ko'nikmalarni uzatish, balki etika va axloqiy o'sish uchun asos yaratishdir. Halollik, adolat, bag'rikenglik va boshqa odamlarga hurmat kabi qadriyatlarni mustahkamlash shaxsning axloqiy xarakterini shakllantirish uchun asos bo'ladi. Ushbu yondashuv axloqiy ongni rivojlantirishga qaratilgan. Etika va axloq bilan bog'liq qadriyatlarga ta'sir qilish orqali o'rganish o'quvchilarda turli xil hayotiy vaziyatlarda axloqiy jihatdan to'g'ri qarorlar qabul qilishga yordam beradigan ichki kompasni shakllantirishga qaratilgan. Bu jarayon

o'z-o'zini hurmat qilish uchun asos yaratadi, bu esa shaxsga axloqiy tamoyillarga ongli va ishonch bilan amal qilish imkonini beradi.

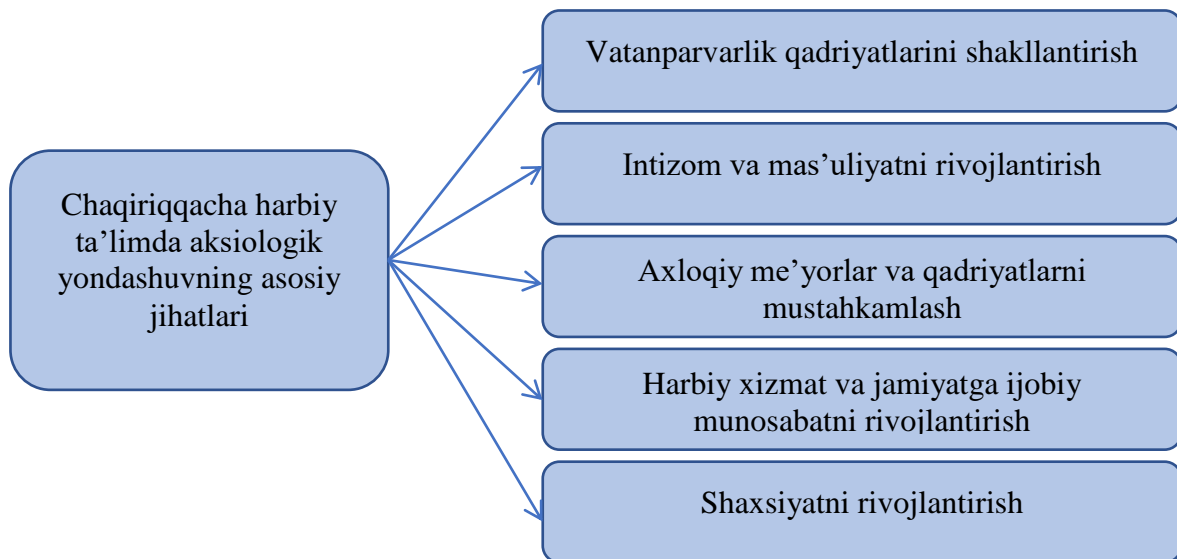
Halollik aksiologik yondashuv tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan asosiy qadriyatlardan biriga aylanadi. Ta'lim halollikni shaxsning ichki xususiyati sifatida rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, bu boshqalar bilan munosabatlarda ishonchni shakllantirishga yordam beradi.

Adolat aksiologik yondashuv faol ravishda rivojlantiradigan yana bir muhim qiymatga aylanadi. Talabalar o'z harakatlarida adolatni baholashni va adolatli prinsiplar asosida qaror qabul qilishni o'rganadilar, bu esa professional va shaxsiy hayotda halol va adolatli munosabatlar uchun zamin yaratadi.

Boshqa odamlarga nisbatan bag'rikenglik (tolerantlik) va hurmat aksiologik yondashuvda ham muhim o'rin tutadi. Talabalar fikrlar, madaniyatlar xilma-xilligini tushunishga va individual farqlarni hurmat qilishga o'rgatiladi, bu esa bag'rikeng va o'zaro tushunadigan shaxsni shakllantirish uchun sharoit yaratadi.

Umuman olganda, chaqiriqqacha harbiy ta'limdagi aksiologik yondashuv milliy va fuqarolik o'ziga xosligi va qadriyat yo'nalishlariga ega bo'lgan jamiyat va davlat oldidagi majburiyatlarini bajara oladigan shaxsni shakllantirish uchun mo'ljallangan.

Chaqiriqqacha harbiy ta'limda aksiologik yondashuvning asosi talabalarni harbiy xizmatga tayyorlash jarayonida yo'naltiradigan qadriyatlar, tamoyillar va standartlar tizimini o'rnatishdir.

2-rasm. Chaqiriqqacha harbiy ta'limda aksiologik yondashuvning asosiy jihatlari
Chaqiriqqacha harbiy ta'limda aksiologik yondashuvning asosiy jihatlari (2-rasm):

Vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish. Aksiologik yondashuvdan foydalangan holda vatanparvarlik qadriyatlarini shakllantirish vatanparvarlik ongi va Vatanga muhabbatni mustahkamlashga qaratilgan tizimli jarayondir. Ushbu kontekstdagi aksiologiya yoshlarga harbiy xizmat va davlat xavfsizligi bilan bog'liq vatanparvarlik, fidoyilik, sadoqat, milliy va fuqarolik o'ziga xosligini shakllantirish kabi qadriyatlarni anglash va ichki qabul qilishga yordam beradi. Ta'lim kursantlar orasida o'z mamlakatlariga chuqur hurmat va sadoqatni shakllantirishga qaratilgan. Bunga madaniy meros, tarixiy an'analar va milliy qadriyatlarni anglash va hurmat qilish kiradi. Vatanparvarlik nafaqat

mavhum tushunchaga, balki jamiyat va davlat manfaatlari yo'lida harakat qilishga undaydigan yaxlit ichki tuyg'uga aylanadi. Aksiologik yondashuv doirasida fidoyilikni shakllantirish yoshlarning jamiyat va davlatga sadoqat bilan xizmat qilishga tayyorligini rag'batlantirish va umumiy farovonlikka erishish uchun o'z sa'y-harakatlarini berishni anglatadi. Ta'lim Vatan manfaati uchun fidoyilik muhimligini ta'kidlab, jamiyatning turli sohalariga hissa qo'shishga tayyorlik va mas'uliyat hissini rivojlantirishga qaratilgan. Milliy va fuqarolik o'ziga xosligini shakllantirish o'zini millat va davlatning bir qismi sifatida qabul qilishni anglatadi. Aksiologik yondashuv fuqarolarni o'z mamlakatining farovonligi va manfaatlarini himoya qilish uchun umumiy intilishda birlashtirgan qadriyatlarni tushunish va tan olish orqali ushbu o'ziga xoslikni mustahkamlashga qaratilgan. Ushbu yondashuv chuqur va doimiy vatanparvarlik ongini yaratishga yordam beradi, bu esa o'z navbatida sodiq va mas'uliyatli fuqarolarning rivojlanishiga yordam beradi.

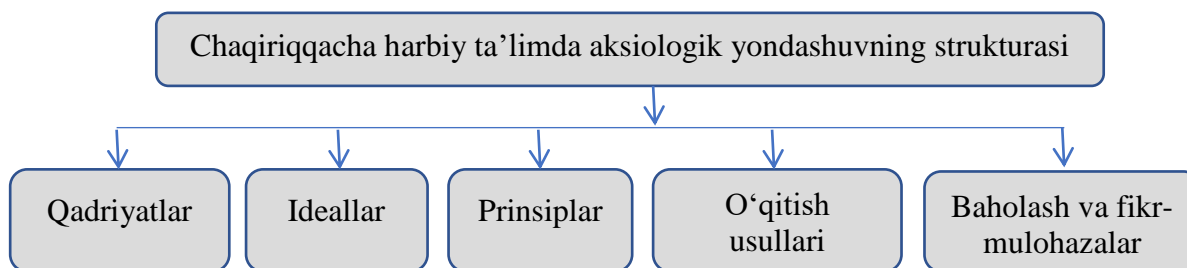
Intizom va mas'uliyatni rivojlantirish. Aksiologik yondashuvdan foydalangan holda intizom va javobgarlikni rivojlantirish – bu kursantlarda intizom, javobgarlik va qoidalarga rioya qilish kabi qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayon. Ushbu sifatlar armiyada muvaffaqiyatli xizmat qilishda muhim rol o'ynaydi va hayotning turli sohalarida samaradorlikni ta'minlaydi. Ta'lim belgilangan qoidalar va tartiblarga qat'iy rioya qilish muhimligini tushunishga qaratilgan. Intizomning bu qadriyati nafaqat tashqi me'yorlarga bo'ysunishni, balki tartibni saqlash va qoidalarga rioya qilishga ichki tayyorlikni ham o'z ichiga oladi, bu esa faoliyat samaradorligini oshiradi. Mas'uliyatni shakllantirish ham aksiologik yondashuvning asosiy jihati hisoblanadi. Ta'lim kursantlarda o'z xatti-harakatlari va qarorlari uchun javobgarlikni qabul qilishga ongli tayyorlikni yaratishga qaratilgan. Aksiologiya o'ziga, o'rtoqlariga va umuman jamiyatga nisbatan ichki mas'uliyat hissi muhimligini ta'kidlaydi. Qoidalarga rioya qilish, qadriyat sifatida, intizom va mas'uliyatni rivojlantirishga aksiologik yondashuvning muhim tarkibiy qismidir. Ta'lim kursantlarda belgilangan me'yorlar va standartlarga hurmatni shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu tartibni saqlashga va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qarama-qarshiliklarning oldini olishga yordam beradi. Aksiologik yondashuv ushbu qadriyatlarning kursantlarning xulq-atvor repertuariga qo'shilishini ta'minlaydi, bu ularni harbiy xizmatga va umuman hayotga ko'proq tayyor qiladi. Intizom, mas'uliyat va qoidalarga rioya qilish qadriyatlarini o'zlashtirgan kursantlar odatda vazifalarni bajarishda yuqori darajadagi o'z-o'zini tarbiyalash, samaradorlik va professionallikni namoyon etadilar.

Axloqiy me'yorlar va qadriyatlarni mustahkamlash. Aksiologik yondashuv yordamida axloqiy me'yorlar va qadriyatlarni mustahkamlash adolat, boshqa odamlarning huquq va erkinliklarini hurmat qilish, bag'rikenglik va halollik kabi tamoyillarni rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayondir. Ushbu kontekstdagi aksiologiya axloqiy ongni shakllantirishga va ushbu yuqori axloqiy me'yorlarga muvofiq ongli xatti-harakatlarni rag'batlantirishga qaratilgan. Boshqa odamlarning huquq va erkinliklarini hurmat qilish, shuningdek, aksiologik yondashuv boyitadigan muhim axloqiy qadriyatdir. Ta'lim har bir insonning individual huquqlari va erkinliklarini tushunish va tan olishni shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bu hurmatli va bag'rikeng jamiyatni yaratishga yordam beradi. Ushbu jarayon o'z xatti-harakatlari uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olishga tayyor, boshqalarni

qadrlaydigan va hurmat qiladigan va yuqori axloqiy tamoyillarga muvofiq harakat qiladigan shaxslarni tayyorlashga qaratilgan.

Harbiy xizmat va jamiyatga ijobiy munosabatni rivojlantirish. Aksiologik yondashuv yordamida harbiy xizmatga va jamiyatga ijobiy munosabatni rivojlantirish – bu yoshlarda harbiy xizmat va umuman jamoat xizmati to'g'risida ijobiy tasavvurni shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayon. Aksiologiya, uslubiy yondashuv sifatida, xizmat bilan bog'liq qadriyatlarni, masalan, sharaf, qadr-qimmat, jamiyatga xizmat qilishga va unga o'z kuchini berishga tayyorlikni o'quv jarayoniga integratsiyalashuviga faol hissa qo'shadi. Harbiy xizmat bilan bog'liq qadriyatlar aksiologik yondashuvdan foydalangan holda o'quv dasturlarida faol ishlab chiqilmoqda va joriy etilmoqda. Sharaf harbiy xizmat kontekstida chuqur ma'noga ega bo'lgan asosiy qadriyatga aylanadi. Ta'lim yoshlarning jamiyat, mamlakat va o'zlari oldidagi burchlarini bajarish uchun asos sifatida sharaf tushunchasini shakllantirishga qaratilgan. Bunga harbiy urf-odatlar bilan bog'liq qadriyatlarga hurmatni rag'batlantirish va xizmatda doimiy axloqiy pozitsiyani saqlash kiradi. Qadr-qimmat aksiologik yondashuv rivojlanishga yordam beradigan yana bir muhim qadriyatdir. Ta'lim yoshlarning o'zini o'zi qadrlashi va jamiyatga xizmat qilishdagi roli muhimligini anglashga qaratilgan. Bu, shuningdek, harbiy yoki davlat jamoasida ijobiy munosabatlarni shakllantirish orqali boshqalarning qadr-qimmatini hurmat qilishni o'z ichiga oladi. Jamiyatga xizmat qilish va unga o'z kuchini berishga tayyorlik harbiy xizmatga ijobiy munosabatni rivojlantirishga aksiologik yondashuvning mohiyatidir. Ta'lim xizmatning jamoat farovonligiga qanday hissa qo'shishi mumkinligi, shuningdek, har bir vazirning individual hissasi umumiy maqsadlarga erishish uchun qanday muhimligi to'g'risida tushunchalarni shakllantirishga qaratilgan. Ushbu jarayonning natijasi nafaqat kasbiy kompetensiya, balki davlat va harbiy xizmat bilan bog'liq qadriyatlarni chuqur anglash va tan olishdir.

Shaxsiyatni rivojlantirish. Aksiologik yondashuv doirasida shaxsni rivojlantirish asosiy shaxsiy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan murakkab jarayondir. Aksiologiya uslubiy vosita sifatida o'z-o'zini hurmat qilish, o'z-o'zini tarbiyalash, mustaqillik va etakchilik qobiliyatlari kabi jihatlarni rivojlantirishga faol hissa qo'shadi. Shu nuqtai nazardan, chaqiriqqacha harbiy ta'lim yoshlarga hayotlari va harbiy xizmatlarida yo'l-yo'riq sifatida xizmat qiladigan qadriyatlar va ideallarni aniqlashga yordam beradigan samarali vositaga aylanmoqda.

3-rasm. Chaqiriqqacha harbiy ta'limda aksiologik yondashuv strukturasi va uning asosiy elementlari

Chaqiriqqacha harbiy ta'limda aksiologik yondashuv strukturasi va uning asosiy elementlari:

Qadriyatlar. Qadriyatlar aksiologik yondashuvning asosidir. Ular vatanparvarlik va fuqarolik qadriyatlari, axloqiy me'yorlar va harbiy xizmatga tayyorgarlikni yo'naltiradigan tamoyillarni o'z ichiga oladi. Bular vatanparvarlik, intizom, adolat, halollik va mas'uliyat kabi boshqa qadriyatlar.

Ideallar. Ideallar yuqori etik va axloqiy ko'rsatmalar bo'lib, ular kursantlarning fe'l-atvori va shaxsiyatini shakllantirishga yordam beradi. Chaqiriqqacha harbiy ta'lim nuqtai nazaridan, bu o'z Vataniga xizmat qilish, tinch aholini himoya qilish va adolat kabi boshqa ideallar bo'ladi.

Prinsiplar. Prinsiplar o'qitish va harbiy xizmatga tayyorgarlik ko'rish uchun ishlatiladi. Bu intizom, mas'uliyat, hamkorlik va birdamlik tamoyillari bo'ladi. Prinsiplar xulq-atvorning asosiy normalari va qoidalarini belgilaydi.

O'qitish usullari. Aksiologik yondashuvda qo'llaniladigan o'qitish usullari amaliy mashqlar, simulyatsiyalar, rolli o'yinlar, guruh muhokamalari va kursantlarga ta'limning aksiologik asoslarini aks ettiruvchi qadriyatlar, ideallar va tamoyillarni tushunish va qo'llash imkonini beradigan boshqa vositalarni o'z ichiga oladi.

Baholash va fikr-mulohazalar. Baholash va fikr-mulohazalar aksiologik yondashuvda muhim rol o'ynaydi. Ular kursantlarda qadriyat navigatsiyasini rivojlantirishni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlashga yordam beradi, qadriyatlarni qanchalik muvaffaqiyatli idrok etish va o'zida mujassam etganligini aniqlashga imkon beradi va keyingi rivojlanish uchun tavsiyalar beradi.

Bu chaqiriqqacha harbiy ta'limda aksiologik yondashuvning umumiy tuzilishi. U ta'limning maqsadlari, vazifalari va talablariga muvofiq, shuningdek, o'ziga xos milliy va institutsional xususiyatlarni hisobga olgan holda batafsilroq ishlab chiqilishi va konkretlashtirilishi mumkin.

Xulosa qilib shuni ta'kidlash mumkinki, chaqiriqqacha harbiy ta'limdagi aksiologik yondashuv qadriyatlarni va ularning bo'lajak harbiy rahbarlarning hayoti va faoliyatining turli jihatlariga ta'sirini tahlil qilishning muhim vositasidir. Ushbu bo'limni o'rganish jarayonida aksiologik yondashuvning asosiy tushunchalari va tamoyillari, shuningdek uning pedagogik va harbiy fanlardagi o'rnini ko'rib chiqildi. Ijtimoiy jarayonlarni tahlil qilishda va shaxs, guruh va jamiyat darajasida qaror qabul qilishda qadriyat yo'nalishlarini hisobga olish muhimligi ta'kidlangan. Shunday qilib, aksiologik yondashuv turli xil ijtimoiy va gumanitar muammolarni tushunish va hal qilish uchun muhim vositadir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot va yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. 1-jild. – Toshkent: «O'zbekiston» NMIU. 2017. – 592 b.

2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. – Toshkent: «O'zbekiston», 2017. – 46 b.

3. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. – Toshkent: «O‘zbekiston» NMIU, 2020. – 456 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: «O‘zbekiston», 2021. – 464 b.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 12 yanvardagi “Xavfsizlik kengashining kengaytirilgan yig‘ilishida”gi nutqi.
6. Mirziyoyev Sh.M. 14 yanvar – Vatan himoyachilari kuni munosabati bilan so‘zlagan nutqi <https://daryo.uz/k/2021/01/13/>
7. Скворцов В.Н. К вопросу об определении понятия «духовная культура» // Вестник Ленинградского государственного университета имени А. С. Пушкина, - 2009. - № 1(3). - С. 48-55.
8. Каган М. С. Философия культуры. - СПб.: Нева, 1996. - С. 48.
9. Баранов Г.В. Гуманитарная культура - фактор инновационной экономики // Экономический рост и конкурентоспособность России: тенденции, проблемы и стратегические приоритеты: Сборник научных статей: В 2-х томах. - М., -2013. - Т. 2. - С. 209.
10. Лихачев Д.С. Декларация прав культуры // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. - 2006. - Т.8. - С. 293-297. [Электронный ресурс]. - URL.: <http://likhachev.lfond.spb.ru/Articles/dec.htm> (дата обращения 04.02.2021).
11. Онищенко Э.В. Формирование историко-педагогической культуры будущего педагога в образовательном процессе вуза: автореф. дис. ... докт. пед. наук. - Киров: ВятГГУ, 2002. - 32 с.
12. Левин Е.М. Педагогические условия формирования готовности будущих офицеров внутренних войск к профессиональной деятельности: автореф. дис. ... канд. пед. наук. - Чита, 2011. - 24 с.
13. Шевченко И.В. Проблемы подготовки офицерских кадров в вузах ВВ МВД России. - Саратов: Книга, 1999. - 98 с.
14. Амбарова П.А. Профессиональная культура офицеров российской армии в условиях трансформации российского общества: автореф. дис. ... к. социол. н. - Екатеринбург, 2002. - С. 12.
15. Черницкий О.А. Профессиональная культура российского офицера: социально-философский анализ: дис. ... к. философ. н. - М., 2001. - С. 103.
16. Жарова Т.А. О развитии профессиональной культуры будущих военных специалистов // Вестник Казанского технологического университета, - 2010. -С. 140-141.